

JOSIP MATASOVIĆ
(1892—1962)

Josip Matasović

Premda je profesor Matasović djelovao razmjerno kratko vrijeme u sastavu Fakultetskog studija povijesti umjetnosti (pa i tada većim dijelom kao nastavnik »pomoćnih historijskih nauka«), njegova stvarna prisutnost u struci bila je znatno dugotrajnija, pa i daleko plodonosnija nego što su to odavali redovi predavanja i kolegiji upisani u indekse.

Matasović je, prije svega, bio dugogodišnji izdavač »Narodne starine«, onoga u nas zaista jedinstvenog časopisa za kojim se pozivalo uvijek kada

je trebalo proširiti uske granice stručnog obrazovanja. Razne studije i manji članci u tom časopisu nude još i danas široki raspon tema, od predpovijesti do suvremenosti, — a među njima nekoliko Matasovićevih radova od izuzetnog značenja. Između dva rata taj je časopis praktički zastupao područje koje se, doduše, spominjalo i u naslovu studijske grupe (Povijest kulture), no koje se nije predavalo. Zaista, u tom časopisu bile su zastupljene sve struke, tu se govorilo o etnologiji, o arheološkim spomenicima i iskapanjima, o ekonomskoj povijesti, trgovini i namještaju. Tu je i zaštita spomenika nalazila svoj prostor za obranu ugroženih vrijednosti.

Kasnije, zaista mnogo kasnije, kada smo se sretali i sami s izdavačkim zadacima, pokretali i uređivali časopise, morali smo uvijek s divljenjem pomišljati na čovjeka koji je, predajući u Skopju, a živeći u Zagrebu, uspijevao izdavati taj bogato ilustrirani časopis, boreći se uporno i stalno sa svim mogućim poteškoćama, od materijalnih do organizacionih. Mnogo toga saznaje se kasnije, prekasno a da bi se za života Profesoru odala zahvalnost i izrazilo poštovanje. Zapravo, možda tek danas možemo shvatiti smisao otvorenosti toga časopisa za najzrazlitije teme naše kulturne povijesti. Bila je to zapravo jedna »nova povijest«, kojoj je Matasović težio, sudeći po nekim njegovim ranim tekstovima, posve svijesno. No, još ni ne sluteći stvarni domašaj toga stava, povjesničar umjetnosti otkriva u časopisu područja koja su se po pravilu nalazila izvan granica one umjetnosti o kojoj su inače govorili obavezni priručnici. Takvo jedno područje otkrivala je Matasovićeva studija o namještaju, u kojoj su po prvi put ocrtane unutrašnjosti malenih gornjogradskih kuća.

Profesora Matasovića trebalo je uvijek otkrivati. Po pravilu, ta su otkrića ovisila o širenju znanja onoga tko se s Matasovićem susretao, bilo na predavanjima bilo u razgovorima. U tim razgovorima (Matasović je uvijek govorio tiho i polagano) od vremena do vremena znale su bljesnuti neočekivane asocijacije. Za mnoge od nas, »moderniste« koji su profesor prilazili prvenstveno kao povjesničaru »starih vremena«, bilo je iznenađenje kada smo se dokopali njegove studije o »Pučkom ekspresionizmu« objavljene u divot-izdanju časopisa »Savremenik« još 1921. godine. Iznenađenje je bilo utoliko veće što je taj esej pisan temperamentno, izrazito književnim stilom, jer je profesor Matasović inače bio veliki protivnik raznih »cvjetica« koje smo znali saditi po svojim tekstovima. Možda smo tada prvi put naslutili stanovitu dvojnost u tom čovjeku, a isto tako još i nešto teže: da je on stalno u svom životu i radu bio gušen i ograničavan.

Danas, kada, zahvaljujući brižnim radovima dr Miroslave Despot, raspoložemo Matasovićevom bibliografijom (Spomenica Josipa Matasovića, Zagreb, 1972.), mnogi podaci potvrđuju naše slutnje da smo u svojoj sredini imali ne samo čovjeka jedinstvena obrazovanja, nego i tihog, ali odlučnog buntovnika protiv svih tradicionalnih granica struka i njihovih metoda. Sudeći po Matasovićevom životnom putu i svim nevoljama koje su ga pratile, te se pobune nisu prašale.

Bila je to zaista »druga povijest«, različita od one koju smo sretali u raznim priručnicima, pa i u kapitalnim djelima naše historiografije, kojoj je profesor Matasović posvetio svoj cijeli život. Najčešće su se njegova istra-

živanja ticala svakidašnjeg života, pa ipak je popis roba kojima je u 17. stoljeću trgovao »Knez Lenard, kaptoloma zagrebačkoga kramar« prikazivao jedan dio naše prošlosti neposrednije nego razna nagađanja o odnosima Hrvata s Bečkim dvorom ili izvještaji o neprekidnim vojnama na Turskoj granici.

U vrijeme kada u nas nije bio poznat onaj obrat u povijesnim istraživanjima koji povezujemo uz pokretanje francuskog časopisa »Annales« i ličnosti Lucienna Febvra i Marca Blocka, Matasovićevo trajno zanimanje za ekonomska pitanja bilo je izuzetna pojava u našoj historiografiji. On je još 1932. godine bio posve svjestan da prelazi granice tradicionalne historiografije, govoreći: »...u maloj i oskudnoj užoj hrvatskoj historiografiji stoje socijalno-ekonomski problemi samo kao skromna appendicula, te su još rijetke monografije te vrste, dok ih za dobar broj partija i nema.« Ili još oštrije: »Nedostajalo je dugo vremena spoznaje, da bi i egzistencija izvjesnih sirovina i fabrikata, njihova prodaja exportom i importom također bila velik, gdje-kad odlučan agens za morfologiju historije jedne nacije ili pak za historije nekog državnog sistema.«

Pregled toka studija profesora Matasovića, s kojim smo se tek nedavno upoznali, pokazuje koliko je široko bilo njegovo zanimanje. Zagrebačko Sveučilište je pohađao 1911. i 1912. godine, upisujući povijest i geografiju kao obavezne predmete, ali je upisivao i predavanja i seminar iz povijesti umjetnosti kod Izidora Kršnjavog. Godine 1912—13., nastavlja studij povijesti u Zürichu, i ondje uz povijest sluša i predavanja iz povijesti umjetnosti, filozofiju, metodologiju povijesti. Od 1913. do 1915. studira Matasović u Beču, a među njegovim profesorima nalaze se: Kretschmayer, Dopsch, Jireček, Jerusalem, Rešetar i drugi. Doktorirao je 1915. godine, a naslov disertacije glasi: »Zur Geschichtsdarstellung der mittelalterlichen Gnostiker vornemlich der Paulikianer und Bogomilen.«, a referenti su bili Alfons Dopsch i Konstantin Jireček. Tema hereza zauzimala je uvijek znatan prostor u Matasovićevim povijesnim zanimanjima. Kao što je svojim ekonomskim studijama proširivao granice povijesnih istraživanja na nova područja, tako ga je zanimalo i problem ideologija.

Mnogo, mnogo toga objasnilo nam se poslije profesorove smrti, i posve je sigurno da njegovo golemo znanje nismo umjeli dovoljno koristiti ni mi, njegovi učenici, a ni naša sredina. Možda bi jedan izbor Matasovićevih studija, u dva ili više posebnih svezaka, bio jedan od dobrih putova za pristup tom znanju, a i čovjeku koji je stajao iza njega.

Milan Prelog